

Βιωματική διδασκαλία των τεχνών: Η ανάμνηση ως αφόρμηση για τη διδασκαλία της παραδοσιακής μουσικής

Πελαγία Χαραλαμπάκη
Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Pelagiach@gmail.com

Περίληψη

Στο εργαστήριο πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από βιωματικές δραστηριότητες που προσέφεραν στους/στις εκπαιδευόμενους/ες τρόπους και ιδέες διδασκαλίας της παραδοσιακής μουσικής ειδικότερα, αλλά και των τεχνών γενικότερα, με σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους και εργαλεία. Οι ενότητες του εργαστηρίου ήταν οι ακόλουθες: 1) Ακρόαση παραδοσιακού τραγουδιού, και σύνδεση μέσω κοινών συνιστωσών με τα σημερινά βιώματα των συμμετεχόντων. Ως παιδαγωγικό εργαλείο θα χρησιμοποιηθεί επίσης η ζωγραφική. 2) Το κοινό ηχοτοπίο που βιώνουμε εμείς και οι πρόγονοί μας. Οι συμμετέχοντες/ουσες ακροάζονται τους ήχους του περιβάλλοντος, βρίσκουν κοινές συνιστώσες με το παρελθόν και έπειτα κατασκευάζεται ένα μουσικό όργανο με ηχογόνα υλικά που υπάρχουν σε αυτό. 3) Ενώνοντας γενεές μέσω της μουσικής εξιστόρησης. Ένα παραδοσιακό τραγούδι γίνεται η αφόρμηση για να θυμηθούμε μία δική μας εμπειρία και να κάνουμε μία μικρή αναπαράσταση της εμπειρίας (θεατρικό παιχνίδι). 4) Με το μουσικό όργανο που κατασκευάστηκε στην προηγούμενη δραστηριότητα (2) ένας από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες εξιστορεί μία ενδιαφέρουσα ιστορία η οποία σχετίζεται με το θέμα του εργαστηρίου (παραδοσιακή μουσική), και οι συμμετέχοντες/ουσες επαναλαμβάνουν σε ένα συγκεκριμένο ρυθμικό μοτίβο που θα οριστεί στην αρχή της δραστηριότητας (αυτοσχεδιασμός/σύνθεση). 5) Με αφορμή την ιστορία/τραγούδι της προηγούμενης άσκησης, φτιάχνουμε ένα είδος «παραδοσιακού χορού». Βρίσκουμε κοινά σημεία και συνδέσεις με τους παραδοσιακούς χορούς και φανταζόμαστε με ποιους τρόπους μπορεί να προέκυψε η μορφή τους και για ποιους λόγους (π.χ. στην Ήπειρο εκτελούσαν βαριές εργασίες και κατά συνέπεια οι χοροί τους έχουν αντίστοιχο βηματισμό, χωρίς απαιτητικά ποικίλματα). Το εργαστήριο ολοκληρώθηκε με ανατροφοδότηση και αξιολόγηση της δράσης από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, αλλά και προτάσεις εφαρμογής της στις ποικίλες βαθμίδες εκπαίδευσης που εργάζονται οι ίδιοι/ες.

Λέξεις-κλειδιά: Παράδοση, Εξιστόρηση, Βίωμα, Μουσική, Τέχνες.

1. Στοιχεία υλοποίησης της διδακτικής πρότασης

1.1. Βαθμίδα εκπαίδευσης-τάξη

Οι συγκεκριμένες διδακτικές προτάσεις, που παρουσιάστηκαν στο συνέδριο με τη μορφή σεμιναρίου απευθύνονται περισσότερο στην προσχολική και πρωτοσχολική βαθμίδα εκπαίδευσης, αλλά μπορεί να βρει εφαρμογή και στις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης (π.χ. δευτεροβάθμια, ειδική εκπαίδευση, εκπαίδευση ενηλίκων).

1.2. Αριθμός μαθητών/τριών

Ο αριθμός των παιδιών στα οποία μπορούν να εφαρμοστούν οι διδακτικές προτάσεις είναι περίπου 10 με 15. Οπότε εάν βρισκόμαστε σε μία τάξη με 25 μαθητές/τριες, αυτοί θα χωριστούν σε δύο υπό-ομάδες.

1.3. Χρόνος και διάρκεια εφαρμογής

Ο χρόνος εφαρμογής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ανταπόκριση των μαθητών/τριών, αλλά και από τις πρότερες γνώσεις που θα έχουν οι ίδιοι/ες με το αντικείμενο. Η ελάχιστη διάρκεια που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν είναι δύο διδακτικές ώρες. Όσον αφορά την εποχή που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η καλύτερη εποχή είναι την άνοιξη, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα εκπαιδευτικής επίσκεψης στα ηχοτοπία, και τους τόπους που περιγράφονται (χωριό, παραλία κ.τ.λ.).

1.4. Στόχοι-επιδιώξεις

Στόχος των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές/τριες με την παραδοσιακή μουσική, μέσα από το «βίωμα» της προσωπικής ανάμνησης του/της κάθε μαθητή/τριας. Με αυτόν τον τρόπο θα δημιουργηθούν «γέφυρες» επικοινωνίας και νοηματοδότησης των νέων ερεθισμάτων με τα οποία έρχονται σε επαφή. Όταν βρεθεί ο νέος τρόπος νοηματοδότησης, τότε θα γίνει και περισσότερο κατανοητή η πληροφορία και η νέα γνώση.

2. Μεθοδολογία (διδασκαλίας, δράσης, προγράμματος)

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν συνοπτικά οι δραστηριότητες με κοινή συνιστώσα την ανάμνηση ως αφόρμηση, και τη διδασκαλία των παραδοσιακών τεχνών ως θεματολογία. Ακολουθούν οι δράσεις της θεματικής με τη μορφή πλάνων μαθημάτων.

2.1. Εισαγωγή

Οι αποφάσεις που παίρνουμε στη ζωή μας, ο αυτοπροσδιορισμός μας ως άτομα (είμαι αγόρι, είμαι κορίτσι, είμαι Έλληνας, είμαι Ολυμπιακός), πάντα οφείλονται σε κάποια ερεθίσματα. Κάτι που είδαμε και μάς φάνηκε ενδιαφέρον, κάτι που θαυμάσαμε, κάτι που θεωρήσαμε ότι «μάς ταιριάζει». Και μάς ταιριάζει, γιατί η πρότερη εμπειρία μας, έχει ταιριάζει, με κάποιον τρόπο με αυτή την ιδιότητα που αποφασίσαμε να υιοθετήσουμε. Για κάποιον λόγο θεωρήσαμε την ιδιότητα αυτή κομμάτι του εαυτού μας. Θα εξιστορήσω μία δική μου παιδική ανάμνηση, η οποία ήταν καθοριστική για τη μετέπειτα της ζωής μου:

«Αβρακόντες Οροπεδίου Λασιθίου Κρήτης, αρχές δεκαετίας του 1990. Η ώρα είναι εννέα το πρωί. Αποκαμωμένη από το ατέρμονο και ανεμπόδιστο χτεσινό παιχνίδι, δεν πτοούμαι από τις δυνατές ακτίνες του ήλιου που πέφτουν στο πρόσωπό μου. Σα σε όνειρο ακούω δυνατές συνομιλίες από το διπλανό δωμάτιο. Είναι η γιαγιά μου με τη μητέρα μου, τη θεία μου και δυο τρεις ακόμη γειτόνισσες με τη χαρακτηριστική μελωδική ντοπιολαλιά της Κρήτης.(ηχητικό κομμάτι-ομιλίες σε κρητική διάλεκτο) Στο τέλος η περιέργεια νικάει και σηκώνομαι για να παρακολουθήσω κι εγώ τη συζήτηση. Κανόνιζαν ποια θα φτιάξει το ένα κέρασμα, ποια θα κάνει το άλλο έτσι ώστε να μοιραστούν οι δουλειές. Σήμερα ήταν ο γάμος δύο νέων. Τότε όλο το χωριό συμμετείχε στην προετοιμασία και την τέλεση της διαβατήριας τελετής του γάμου. Καθώς μαγείρευαν και καθάριζαν οι συμμετέχοντες καλαμπούριζαν και έλεγαν μαντινάδες. Αργότερα, στο σπίτι της νύφης, καθώς την ετοίμαζαν, τραγούδια, γέλια και ευχές. Στο σπίτι του γαμπρού ο λυράρης και ο λαουτιέρης είχαν καταφτάσει και οι ρακές και τα κεράσματα έδιναν και έπαιρναν με τα αστεία, τις εξιστορήσεις και τα σχετικά έθιμα. Ο γαμπρός ετοιμάστηκε και η πομπή ξεκινούσε από τα δύο σπίτια για να βρεθεί στην εκκλησία. (εικόνα - γαμήλια πομπή με μουσικά όργανα). Εκεί, οι ήχοι της βυζαντινής μουσικής (γαμήλιες ψαλμωδίες) μαζί με τη μυρωδιά του λιβανιού και της κολόνιας των κυριών, δημιουργούσαν μία υπνωτιστική, αλλά και απροσδιόριστα κατανυκτική και ιερή ατμόσφαιρα. Μέσα στην

εκκλησία ήταν σαν να βρισκόμασταν στη σφαίρα του αρχέτυπου, και η συλλογική αυτή εμπειρία, όλων των πρακτικών, των συμβολισμών και όλων των ανθρώπων που είχαν βρεθεί σε αυτή τη θέση αιώνες πριν, να περνούσε στο ζευγάρι. Το οποίο ζευγάρι γινόταν στη συνέχεια αποδέκτης ευχών. Χάζευα τη νύφη που έλαμπε με όλα της τα στολίδια και τη θετική ενέργεια που δεχόταν. Ξαναγυρνώντας στην κοσμική σφαίρα, μετά την εκκλησία όλοι οι καλεσμένοι πήγαιναν να γιορτάσουν στο γλέντι (ηχητικό χαλί= γλέντι) Εγώ, αφού έτρωγα τα μακαρόνια βρασμένα στο ζωμό του κρέατος μαζί με το κατσικίσιο κρέας και τη ξηρή μυζήθρα από πάνω, παρακολουθούσα με δέος τους μουσικούς να παίζουν, και θαύμαζα τη δεξιότητά τους. Συμμετείχα κι εγώ, τραγουδώντας, χορεύοντας, βοηθώντας, παρατηρώντας, σε όλη αυτή τη συλλογική ενέργεια και εμπειρία που δημιουργούνταν. Μπροστά στους μουσικούς εξελισσόταν ο χορός σα μία ξεχωριστή, συμβολική γλώσσα, επαναλαμβάνοντας συνεχώς τα βήματα σαν να εξιστορούσαν το χαρμόσυνο γεγονός και συνέβαλαν στη δημιουργία του θετικού κλίματος της βραδιάς.

Όλη αυτή η διαδικασία ήταν σαν να δημιουργούσε ένα είδος ευχής ώστε να είναι δυνατό, αισιόδοξο και καλότυχο το ξεκίνημα της νέας οικογένειας. Και κάπως έτσι, ξαπλωμένη σε δύο καρέκλες ζούσα τη μουσική και την παράδοση της Κρήτης, η οποία εντυπώθηκε στον υποσυνείδητο και ενσυνείδητο νου μου, έγινε κομμάτι της ταυτότητάς μου, και καθόρισε τις μετέπειτα επιλογές της ζωής μου, τον ήχο μου σα μουσικό, τις ιδιότητες μου ως εκπαιδευτικό, μητέρα και ερευνήτρια».

Γιατί εξιστόρησα το παραπάνω επεισόδιο της παιδικής μου ηλικίας; Γιατί ήταν ένα βίωμα, μία προσωπική μου ανάμνηση, η οποία ήταν κοινή με αυτήν που είχαν ζήσει οι πρόγονοί μου ως προς τον σκελετό της, που όμως πέρασε μέσα από τα προσωπικά μου φίλτρα, έβαλα το λιθαράκι μου στην υλοποίησή της (βοηθώντας, χορεύοντας κ.τ.λ.) και τελικά συνέβαλε στη διαμόρφωση της δικής μου, ατομικής, πολιτιστικής ταυτότητας. Το βίωμα, η ανάμνηση και η τέχνη είναι οι κοινές συνιστώσες όλων των δραστηριοτήτων που θα ακολουθήσουν. Η μνήμη: Η νοητική εκείνη λειτουργία που αφορά όλα τα έμβια όντα, και κατά την οποία ανακαλείται ένα συναίσθημα, μία ανάμνηση, μία εντύπωση. Η μνήμη μάς δίνει τη δυνατότητα να «ξεναζήσουμε» το γεγονός και όλα τα παρελκόμενά του. Σύμφωνα με τον Vygotsky, οι νοητικές λειτουργίες του νου βρίσκονται πάντα σε σχέση με την κοινωνική τους προέλευση. Ο πολιτισμός είναι πάντα ο πιο σημαντικός παράγοντας προσωπικής ανάπτυξης και διαμορφώνει όλες τις διεργασίες.

2.2. Διδακτικό και άλλο σχετικό υλικό (μορφή, περιεχόμενο και διδακτική χρήση)

Διδακτικά βήματα/παρουσίαση δραστηριοτήτων:

2.2.1. Δραστηριότητα πρώτη

- Στόχοι: 1) Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με την παραδοσιακή μουσική, 2) να αντιληφθούν τη διαχρονικότητα των ανθρώπινων χαρακτηριστικών και βιωμάτων και 3) να ζωγραφίσουν, να εξασκήσουν τη λεπτή κινητικότητα, τη φαντασία, την αυτοέκφραση.
- Υλικά: Μπογιές, Μπλόκ ζωγραφικής, μέσον αναπαραγωγής μουσικής.
- Αφόρμηση: Ρωτάμε τα παιδιά για μία ανάμνηση που είχαν στη φύση. Μία βόλτα στη φύση που είχαν κάνει. Τούς βάζουμε σχετικές εικόνες, σχετικά ηχοτοπία με δέντρα και βουνά. (ηχητικό χαλί όσο περιγράφουν την εμπειρία τους: <https://www.youtube.com/watch?v=TvMaJipb990>).
- Πορεία διδασκαλίας: Ρωτάμε τα παιδιά «Πώς νιώσατε όταν πήγατε βόλτα στη φύση;», «Ποια συναισθήματα σας γεννήθηκαν;» (Χαρά, αγαλλίαση, αίσθημα ελευθερίας, αισιοδοξία, ήρεμες σκέψεις, χαλάρωση, αίσθηση περιπέτειας, περιέργεια για τα ζώα και τα φυτά που υπάρχουν εκεί). Όλοι οι άνθρωποι νιώθουν τα ίδια όμορφα συναισθήματα

όταν περπατάνε στη φύση και γι' αυτό το επιδιώκουν και πηγαίνουν εκδρομές και περιπάτους σε αυτή (βάζω φωτογραφίες από βόλτες στη φύση με ανθρώπους, παλιές και καινούργιες φωτογραφίες). Ζητάμε από τους συμμετέχοντες να ζωγραφίσουν μία αντίστοιχη σκηνή της ζωής τους, με την ίδια «κεντρική ιδέα». Έπειτα γίνεται ακρόαση του τραγουδιού «για ιδές περβόλι όμορφο» (<https://www.youtube.com/watch?v=GSMo0HzmOo4>). Από τις ζωγραφιές μας και από το τραγούδι που ακούσαμε το οποίο είναι παραδοσιακό και γραμμένο πολλά χρόνια πριν, προκύπτει ότι η ανθρώπινη εμπειρία είναι κοινή, ανεξάρτητα από το χρόνο στον οποίο εκτυλίσσεται. Οι πρόγονοί μας έκαναν βόλτες στα ίδια βουνά που έχουμε κάνει εμείς, έχουν μυρίσει τα είδη αρωματικών φυτών και λουλουδιών, έχουν δει τα ίδια είδη ζώων με εμάς.

- Πώς διδάσκουμε το τραγούδι:
 - Πριν την ακρόαση του τραγουδιού, δείχνουμε εικόνες και βίντεο του τραγουδιού τα οποία σχετίζονται με τους στίχους του. Συζητάμε με τα παιδιά ό,τι τους κάνει εντύπωση και ό,τι γνωρίζουν.
 - Έπειτα βάζουμε να ακούσουν τα παιδιά το τραγούδι. Βάζουμε το κομμάτι και σταματάμε έναν-έναν στίχο. Σε κάθε στίχο εξηγούμε ό,τι χρειάζεται.
 - Μόλις τελειώσει το κομμάτι, αφού το ξαναβάλουμε ολόκληρο να το ακούσουν ζητάμε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν μία αντίστοιχη σκηνή που έχουν ζήσει με την οικογένειά τους/με το σχολείο/με τους/τις φίλους/ες τους. Έπειτα συζητάμε για τη διαχρονικότητα των ανθρώπινων εμπειριών, για τη σημασία της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, για το πώς χωρίζουμε τους έμβιους οργανισμούς (φυτά, θηλαστικά, πουλιά, ερπετά κ.τ.λ.).

2.2.2. Δραστηριότητα δεύτερη

- Στόχοι: α) Να εξασκηθούν οι μαθητές/τριες στην αναγνώριση των ήχων του περιβάλλοντος, β) να συνδέουν τον ήχο με το ηχογόνο αντικείμενο και γ) να βρίσκουν κοινές συνιστώσες με το παρελθόν, κάνοντας ενεργητική ακρόαση της μουσικής, και καταλαβαίνοντας τα στοιχεία της.
- Υλικά δραστηριότητας: Βότσαλα, άμμος, βάζα με καπάκι από πλαστικό ή χοντρό γυαλί, ξυλαράκια, καλάμι.
- Αφόρμηση: Ρωτάμε τα παιδιά εάν έχουν βρεθεί και τα ίδια στη θάλασσα. Σε ποια θάλασσα και τι υπήρχε εκεί. Περιγράφουμε μαζί με τα παιδιά τι υπάρχει στη θάλασσα (και αναφέρεται στο τραγούδι). Έπειτα, βάζουμε το τραγούδι «η θάλασσα με γέρασε» (<https://www.youtube.com/watch?v=rPVtUvz1ps>), και για τη φουρτούνα: «ηθέλησεν ο κυρ- Βοριάς» https://www.youtube.com/watch?v=TE2ujR_1hcc). Συζητάμε για το θέμα του τραγουδιού.
- Πορεία διδασκαλίας: Αφού εξηγήσουμε στα παιδιά τι πρόκειται να ακολουθήσει, τούς βάζουμε να ακούσουν διαφόρων ειδών ηχοτοπία που να σχετίζονται με το ηχοτοπίο που περιγράφει το τραγούδι που ακούσαμε κατά την αφόρμηση. Για παράδειγμα τούς βάζουμε να ακούσουν ηχοτοπία εντός υδροβιότοπου/δέλτα ποταμού (<https://www.youtube.com/watch?v=P1wHjIzNM-4>), ενός εμπορικού λιμανιού (<https://www.youtube.com/watch?v=frEJTGFLOhM>) και μίας παραλίας (<https://www.youtube.com/watch?v=Zsl5EsynrcE>). Ρωτάμε τα παιδιά ποιο νομίζουμε ότι είναι το πιο σχετικό με το τραγούδι ηχοτοπίο. Σαν δεύτερη φάση διδασκαλίας, ρωτάμε τα παιδιά τι υλικά πιστευούμε ότι υπάρχουν στο ηχοτοπίο που ταιριάζει με το παραδοσιακό τραγούδι. Με τα υλικά που θα μάς αναφέρουν, θα φτιάξουμε ένα αυτοσχέδιο μουσικό όργανο. Τα μουσικά όργανα μπορούν να φτιαχτούν ως εξής:

- Χτυπάμε τα μεγάλα βότσαλα μεταξύ τους.
- Βάζουμε τα μικρά βότσαλα σε ένα πλαστικό βάζο. Κλείνουμε το βάζο με ένα λάστιχο ή με ζηλοτέιπ.
- Χτυπάμε τα ξυλαράκια μεταξύ τους.
- Ανοίγουμε εγκοπές στα καλάμια και φτιάχνουμε ένα είδος ξύστρας.
- φυσάμε κάθετα από τα καλάμια για να μιμηθούμε τον ήχο του αέρα.
- Παιδαγωγική αξία δραστηριότητας:
 - Εξάσκηση λεπτής κινητικότητας.
 - Εκμάθηση στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος.
 - Η κοινή εμπειρία και τα κοινά ερεθίσματα που έχουμε με τους προγόνους μας.

Αξιοποίηση φυσικών υλικών για τη δημιουργία αυτοσχέδιου μουσικού οργάνου. Καλλιέργεια δημιουργικότητας, ανάπτυξη φαντασίας.

2.2.3. Δραστηριότητα τρίτη

- Στόχοι: α) Ανάπτυξη λεξιλογίου, β) καλλιέργεια προφορικής επικοινωνίας και γ) γνωριμία με την παραδοσιακή μουσική.
- Αφόρμηση: Αφού δείξουμε διάφορους γάμους καινούργιους ή και πιο παλιούς, ρωτάμε τους/τις μαθητές/τριες, εάν έχουν βρεθεί ποτέ σε κάποιο γάμο. Το πιο πιθανό είναι η απάντηση να είναι ναι. Γενικά επιλέγουμε τραγούδια που μιλούν για εμπειρίες που είναι πιθανότερο να έχουν ζήσει οι μαθητές/τριες. Κάποια από τα θέματα των τραγουδιών είναι: Απιστία: Γκόλφω, Παναγιωτούλα. Έρωτας και φύση: Ένας αητός καθότανε. Εφήμερο ανθρώπινης ύπαρξης: Τούτη η γης Γιώργαινα, συμπεθέρα Αυγή: Μέρα μέρωσε. Νανούρισμα: Μαργαριταρένια μου, ο ύπνος τρέφει τα μωρά. Έρωτας αγάπη: Βασιλικός θα γίνω, στης πικροδάφνης τον ανθό.
- Εδώ σήμερα θα εξετάσουμε το θέμα του γάμου. Αφού μάς κάνουν λεπτομερή περιγραφή (με τη δική μας καθοδήγηση, εάν χρειαστεί), Παίρνουμε τα στοιχεία εκείνα του γάμου που συναντώνται σήμερα όπως και τότε, και αναφέρουμε ότι ήταν κοινά με τους πρόγονούς μας.
- Πορεία διδασκαλίας: Η απόδειξη για τον ισχυρισμό μας θα είναι μία σειρά από τραγούδια που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε (π.χ. ωραία που είναι η νύφη μας). Ο γάμος αποτελεί ένα πολύ ωραίο θέμα, που αρέσει πολύ στα παιδιά λόγω του τελετουργικού και χαρμόσυνου χαρακτήρα που έχει. Προσφέρεται τόσο για δραματοποίηση και σχετίζεται και με το συμβολικό παιχνίδι των μαθητών/τριών. Είναι ένα θέμα που λίγο πολύ όλοι οι μαθητές/τριες έχουν έρθει σε επαφή μαζί του. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον λόγω της εξωστρέφειας και του κοινωνικού του χαρακτήρα, συνδέει το προσωπικό με τον κοινοτικό βίο (οικογένεια, ζευγάρι και κοινότητα/φιλικός και συγγενικός κύκλος του ζευγαριού). Αφού ακούσουμε το τραγούδι:
 - Της λυγερής το φόρεμα.
 - Σήμερα λάμπει ο ουρανός.
 - Για δέστε τράπεζα χρυσή (συγχρόνως δείχνουμε εικόνες.).
 Αφού ακούσουν το τραγούδι, τούς ζητάμε να περιγράψουν τους στίχους.
- Παιδαγωγική Αξία:
 - Συμβολικό παιχνίδι: Μία αναπαραστατική διεργασία που βοηθάει το παιδί να κατανοήσει τον τρόπο που είναι φτιαγμένος ο κόσμος που τον περιβάλλει (Sigma Live, 2021).
 - Μαθαίνει συμπεριφορές, κώδικες και συστήματα των ενηλίκων.
 - Αποκωδικοποιεί και κατανοεί τον πολιτισμό και τον κύκλο της ζωής (Παπαφάγου, 2024).

2.2.4. Δραστηριότητα τέταρτη

- Στόχοι δραστηριότητας: α) Ανάπτυξη και καλλιέργεια λεπτής κινητικότητας, β) ανάπτυξη φαντασίας, προσωπικής έκφρασης, δημιουργικότητας και γ) καλλιέργεια μη λεκτικής επικοινωνίας.
- Υλικά δραστηριότητας: Το μουσικό όργανο που κατασκευάστηκε στην προηγούμενη δραστηριότητα. Ή εφημερίδα ή μολύβια/ξυλομπογιές.
- Αφόρμηση: Αρχικά εξηγούμε στους/στις μαθητές/τριες τι σημαίνει αυτοσχεδιασμός. Ρωτάμε εάν τούς έχει τύχει ποτέ να κάνουν έναν μουσικό αυτοσχεδιασμό -ή οποιονδήποτε αυτοσχεδιασμό. Δίνουμε παραδείγματα αυτοσχεδιασμού που θα μπορούσαν να έχουν βιώσει στην καθημερινή τους ζωή. Μερικά παραδείγματα είναι:
 - Παλαμάκια με κάποιον μεγαλύτερο, όπου ο ίδιος παίζει και το παιδί επαναλαμβάνει.
 - Όταν χορεύουμε χωρίς βήματα, απλά κάνουμε ό,τι μάς εκφράζει εκείνη τη στιγμή, ανάλογα με το πώς νιώθουμε και με τη μουσική.Ρωτάμε τους/τις μαθητές/τριες εάν είχαν κάποια από αυτές τις εμπειρίες, και πώς τους φάνηκε.

- Πορεία διδασκαλίας: Αφού ακούσει τις εμπειρίες των παιδιών που αφορούν τον αυτοσχεδιασμό, ο/η εκπαιδευτικός βάζει αυτοσχεδιαστικά κομμάτια παραδοσιακής μουσικής για να ακούσουν τα παιδιά. Δύο παραδείγματα τέτοιων τραγουδιών είναι:
 - Αυτοσχεδιασμός του Νίκου Οικονομίδη και
 - Μιχάλης Κλαπάκης, οργανικό.

Όταν ολοκληρωθεί η ακρόαση των τραγουδιών, ρωτάμε τα παιδιά τι ήταν αυτό που παρατήρησαν στα τραγούδια. Τονίζουμε τη σημασία της μη λεκτικής επικοινωνίας, και εξηγούμε τους κανόνες του παραδοσιακού αυτοσχεδιασμού. Οι βασικοί κανόνες του παραδοσιακού αυτοσχεδιασμού είναι το να υπάρχει ένα μοτίβο, μία ρυθμική δηλαδή φράση και όταν ακολουθεί τραγούδι να μοιάζει το αυτοσχεδιαστικό μέρος με το κομμάτι που θα ακολουθήσει. Γενικά όμως, ο αυτοσχεδιασμός είναι μία αυθόρμητη μουσική δημιουργία, που έχει ως στόχο την επικοινωνία και την έκφραση σε μη γλωσσικό επίπεδο. Εν συνεχεία εφαρμόζουμε κάποιες αυτοσχεδιαστικές δραστηριότητες.

α) Μοτίβο και απάντηση. Ένας/Μία μαθητής/τρια σχηματίζει ένα μοτίβο με το μουσικό όργανο που κατασκευάστηκε στην προηγούμενη δραστηριότητα, και ένας/μία άλλος/η μαθητής/τρια απαντάει το ίδιο. Εάν θέλει μπορεί να κάνει μία μικρή αλλαγή, την οποία ο συνομιλητής του θα πρέπει να ακολουθήσει.

β) Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός δίνει κάποιο συναίσθημα (χαρά, λύπη, έκπληξη, αηδία, αμφιβολία, φόβος, ανία, εμπιστοσύνη, ζήλια, ντροπή, νοσταλγία, απορία, ηρεμία, ελπίδα, πένθος, αγωνία, ανυπομονησία), και θα πρέπει να κατασκευαστεί ένα μοτίβο σύμφωνα με αυτό. Να παίξουν οι μαθητές/τριες σύμφωνα με το δοθέν συναίσθημα.

γ) Ο/Η εκπαιδευτικός λέει μία ιστορία, και ο/η μαθητής/τρια θα πρέπει να την επενδύσει ηχητικά με παλαμάκια. Παράδειγμα: Πηγαίνω με τη μαμά μου βόλτα στην παιδική χαρά, περνώντας δρόμους, μετά πεζοδρόμιο, μετά συναντάω μία φίλη μου, μετά πηγαίνουμε στην παιδική χαρά, μετά παίζουμε στην παιδική χαρά, αλλά αρχίζει να ψιχαλίζει και πηγαίνουμε τρέχοντας στο σπίτι. Αντίστοιχα λειτουργούν και οι αυτοσχεδιασμοί της παραδοσιακής μουσικής. Αυτό γίνεται είτε μέσω του μουσικού οργάνου, είτε μέσω της μουσικής. Βάζουμε παραδείγματα, συζητάμε για το τι θεωρούν ότι περιγράφουν και γιατί το θεωρούν αυτό.

- Παιδαγωγική Αξία Δραστηριότητας:
 - Ανάπτυξη αυτοέκφρασης.

- Κατανόηση της φύσης του αυτοσχεδιασμού και της ανθρώπινης καλλιτεχνικής έκφρασης.
- Ο αυτοσχεδιασμός είναι η πρώιμη μορφή σύνθεσης.
- Είναι για τη μουσική ό, τι είναι η έκφραση/έκθεση για τη γλώσσα.
- Με τον αυτοσχεδιασμό συγκροτείται και εκφράζεται η ταυτότητα του αναπτυσσόμενου ανθρώπου.

2.2.5. Δραστηριότητα πέμπτη

Ο παραδοσιακός χορός είναι μία τελεστική τέχνη άρρηκτα συνδεδεμένη με τη μουσική, και δεν υφίστατο χωρίς τη μουσική. Είναι μία διεργασία που συνοδεύει και ολοκληρώνει την εμπειρία της παραδοσιακής μουσικής, όπου το σώμα «βιώνει» και «εκφράζει» τα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχεται, αλλά και τα όσα το ίδιο αισθάνεται.

- Στόχοι δραστηριότητας: α) Σωματική έκφραση, β) κατανόηση του εσωτερικού παλμού της μουσικής, αποκωδικοποίηση της φύσης του εκάστοτε κομματιού, δ) κατανόηση των συνθηκών που οδήγησαν στη δημιουργία των παραδοσιακών τραγουδιών και χορών και ε) μη λεκτική επικοινωνία.
- Υλικά που θα χρειαστούν: Μέσο αναπαραγωγής μουσικής.
- Αφόρμηση: Ρωτάμε τους/τις μαθητές/τριες εάν έχουν βρεθεί ποτέ σε ένα παραδοσιακό γλέντι ή πανηγύρι. Επίσης, ρωτάμε τους/τις μαθητές/τριες εάν έχουν οι ίδιοι χορέψει κάποιον χορό, ποιος είναι ο αγαπημένος τους χορός. Ρωτάμε τα παιδιά πώς πιστεύουν ότι φτιάχτηκε ο αγαπημένος τους χορός. Ρωτάμε τα παιδιά πώς αισθάνονται όταν χορεύουν. Εξηγούμε στους/στις μαθητές/τριες ότι το ίδιο συναίσθημα βίωναν και οι πρόγονοί μας, όταν χόρευαν.
- Πορεία Διδασκαλίας: Ο χορός είναι η σωματική έκφραση της μουσικής, πολύ συχνά συμμετέχει στη μουσική (π.χ. κερκυραϊκός) και ο χορευτής με το μουσικό έχουν μία άρρηκτα συνδεδεμένη σχέση. Ο μουσικός, ανάλογα με την περίπτωση αλλά και τη διάθεση των ανθρώπων γύρω του, επιλέγει τα αντίστοιχα τραγούδια. Αυτή η επιλογή γίνεται και προκαθορισμένα (π.χ. ξέρει ότι θα πάει να παίξει σε έναν γάμο ή σε μία κηδεία τιμητικά) και ανάλογα με τη διάθεση της στιγμής. Ακόμη το παίξιμό του διαφοροποιείται ανάλογα με τη διάθεση των χορευτών, αλλά και ο χορός που πραγματοποιεί ο χορευτής αλλάζει ανάλογα με τα τραγούδια που ακούει, ανάλογα με τον τρόπο που παίζει. Βάζουμε παραδείγματα παραδοσιακής μουσικής και χορού. Π.χ. Πωγωνίσιο, ηπειρώτικα (βαριά βήματα, πετράδες, φύση, νερά, κλαρίνο), Νησιώτικα (θάλασσα, φουρτούνα, πιο ελαφριές εργασίες), Κρητικά (βουνά, αέρηδες, άγρια φύση, αγώνες, ληστές, πειρατές, βεντέτες, γειτνίαση με Αραβικούς λαούς και εμπορικές σχέσεις με αυτούς). Μαζεύουμε τους/τις μαθητές/τριες σε έναν κύκλο και τους εξηγούμε την κεντρική ιδέα του χορού. Ο χορός είναι μία γλώσσα, μάς μεταδίδει ένα μήνυμα. Ποιο είναι το μήνυμα ου θέλουμε να περάσουμε σήμερα; Δίνουμε όλα τα στοιχεία που θα δημιουργήσουν τον χορό μας. Ζούμε σε ένα ορεινό μέρος με πολύ πυκνή βλάστηση. Συγκεκριμένα, ζούμε στην πλαγιά ενός καταπράσινου βουνού, γεμάτου δάση και ρυάκια. Οι δουλειές μας είναι κτηνοτρόφος και μελισσοκόμος οπότε περπατάμε πολύ και συνέχεια, κάνοντας στάσεις για να φάνε τα ζώα μας ή για να στήσουμε τα μελίσσια μας. Η κοινότητά μας είναι απομονωμένη οπότε η ζωή είναι δύσκολη γιατί πρέπει να παράγουμε όλα τα προϊόντα που χρειαζόμαστε μόνοι μας. Επίσης, την άνοιξη ανεβαίνουν στα βουνά την άνοιξη και τον Οκτώβρη φεύγουν χαμηλά. Μετακινούνται. Οπότε είναι αρκετά κουρασμένοι αλλά βλέπουν συνέχεια όμορφες εικόνες. Ορίζουμε το ρυθμό : 3/4, 4/4, 7/8, 3/8. Εάν τα χέρια θα είναι κατεβασμένα ή ανεβασμένα, και έπειτα εμείς χτυπάμε με ένα τυμπανάκι τον

ρυθμό και τα παιδιά χορεύουν. Σε δεύτερη φάση, μπορούμε ακόμη και να προσθέσουμε μελωδία στο τραγούδι μας. Επίσης μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ένα υπάρχον τραγούδι και μόλις τα παιδιά «δημιουργήσουν» τον χορό, να βάλουμε στο βίντεο το πώς χορεύουμε και να συζητήσουμε τις ομοιότητες, τις διαφορές, και το γιατί θεωρούμε ότι έχει αυτή τη μορφή ο χορός αυτός.

- Παιδαγωγική αξία δραστηριότητας:
 - Η τέχνη ως συμβολικός αντικατοπτρισμός του τρόπου ζωής και των συνθηκών των δημιουργών της.
 - Σωματική έκφραση και επικοινωνία χορευτή και μουσικού.
 - Τελετουργικός χαρακτήρας της τέχνης. Διαλογιστική διαδικασία, επικοινωνία του ανθρώπου με τον εαυτό του και το σύμπαν. Η ζωή είναι μία συνεχής κίνηση, μία συνεχής αλλαγή και μία συνεχής εξέλιξη. Όλη η φύση χορεύει αλλά και έχει περιοδικότητα (Γραβιγγέρ, 1999).
 - Οι παλαιότεροι οργανισμοί κινούνται περιοδικά, εξελισσόμενοι, αλλά και πάνω στα μονοπάτια που χάραξαν οι προκάτοχοί τους, επαναλαμβάνοντας τις ίδιες πρακτικές, αλλά και πηγαίνοντας τες ένα βήμα πιο πέρα.

3. Αξιολόγηση

Η παραδοσιακή μουσική είναι μία μορφή βιωματικής τέχνης, που αποκρυσταλλώνει συμβολικά το σύνολο του πολιτισμού, δίνοντας συγχρόνως τη δυνατότητα προσωπικής έκφρασης σε όσους εξασκούνται σε αυτή. Και εκεί ακριβώς βρίσκεται και η παιδαγωγική της αξία (Νέστορος, 2007).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Sigma Live. (2021). *Η σημασία του συμβολικού παιχνιδιού στην ανάπτυξη του παιδιού*. Sigma Live. Ανακτήθηκε από https://www.sigmalive.com/news/opinions_sigmalive/760499/i-simasia-tou-symvolikou-raixnidiou-stin-anartyksi-tou-paidiou
- Γραβιγγέρ, Π. (1999). *Η επιστήμη των δονήσεων*. Αθήνα: Ίδρυμα Μωραίτη.
- Νέστορος, Α. Κ. (2007). *Θεωρία της Ελληνικής λαογραφίας*. Αθήνα: Ίδρυμα Μωραίτη.
- Παπαφάγου, Σ. (2024, Ιανουάριος 04). *Η μαγεία του συμβολικού παιχνιδιού*. Ψυχογιός blog. Ανακτήθηκε από <https://www.psichogios.gr/el/blog/i-mageia-tou-symvolikou-raixnidiou/>

